

KNJIŽNICA OBITELJI PEJAČEVIĆ U NAŠICAMA I NJEZINA MUZEALIZACIJA

RENATA BOŠNJAKOVIĆ

Zavičajni muzej Našice

renata@zmn.hr

Na područje Slavonije u postosmanskome razdoblju doseljavaju se bogate i ugledne plemićke obitelji (Eltz, Odescalchi, Hillebrand von Prandau, Normann, Pejačević i dr.), koje od 18. do sredine 20. stoljeća utječu na gospodarstvo i politička zbivanja toga dijela Hrvatske. Njihove društvene i obiteljske veze omogućile su integraciju Slavonije u europski kulturni prostor, o čemu do danas svjedoči visoka graditeljska razina njihovih dvoraca, kurija i perivoja. Javnosti je relativno dobro poznata njihova likovna baština, no manje je poznato da su na svojim posjedima imali i bogate privatne knjižnice. Proučavanje i razumijevanje povijesti tih obitelji, kao i cjelokupne kulturne povijesti spomenutog područja, bilo bi nepotpuno bez istraživanja njihove knjižne ostavštine.

Pejačevići su, kao jedna od najpoznatijih slavonskih plemićkih obitelji, ostavili neizbrisiv trag u svim porama gospodarskoga, političkoga i kulturnog života kako Slavonije, tako i Našica. Dugogodišnjim boravkom u Našicama tom su gradu ostavili u nasljeđe bogatu nepokretnu, ali i pokretnu baštinu, danas pohranjenu u raznim kulturnim ustanovama. Sačuvana knjižna građa, predstavljena u izvornom

ambijentu našičkog dvorca, vrijedan je segment kulturnog nasljeđa te obitelji.

Cilj je rada predstaviti povijest i sudbinu knjižnice našičke grofovske obitelji Pejačević, poglavito nakon njihova napuštanja Hrvatske pa sve do njezina pohranjivanja u Zavičajnome muzeju Našice. Prikazat ćemo današnji stupanj njezine istraženosti i mogućnosti njezine prezentacije odnosno muzealizacije.

POVIJEST OBITELJI PEJAČEVIĆ

Obiteljsku povijest obradio je Julijan grof Pejačević u svom rukopisnom djelu¹ koje, iako obiluje legendama i neprovjerenim izvorima, prikazuje podrijetlo obitelji, njezino doseljenje iz Bugarske² te prilagodbu životu na području Habsburške Monarhije. Obiteljska predaja spominje njihovo naseljavanje u južnu Ugarsku, odakle početkom 18. st dolaze u Slavoniju, u Osijek. Svi Pejačevići koji su početkom 18. st. živjeli u ugarskim i hrvatskim gradovima potomci su Matije I.

¹ Pejacsevich, Julian. *Forschung über die Familie der Freiherren und Grafen Pejacsevich...* Šest rukopisnih knjiga danas se nalazi u Državnom arhivu Zagreb. Objavljene su u Beču, 1876. – 1890. g.

² Prema toj predaji, Pejačevići potječu od bosanskog kralja Stjepana Dabiše Kneževića (vladao 1391. – 1396.), čiji je sin Parčija zbog sudjelovanja u uroti protiv Turaka pobjegao u Bugarsku, gdje je postao praotac obitelji Parčevića iz roda Kneževića. U drugoj polovici 15. st. Ivan (Gyoni) barun Parčević dijeli svoje imanje na četiri sina, koji su utemeljitelji novih obitelji. Ivanov sin D Mitar prozvaao se po gradu Pejačevu u Bugarskoj i tako postao praotac obitelji Pejačević. (Podaci su preuzeti iz dosjea o obitelji Pejačević Muzejske knjižnice Zavičajnog muzeja Našice; dalje: MK ZMN.)

baruna Pejačevića³ (umro oko 1688.) i njegova najmlađeg sina Marka II. (1656. – 1727.).

Njegov sin barun Josip II. Pejačević⁴ (1710. – 1787.) kupio je našičko vlastelinstvo 3. kolovoza 1734. i od tada pa do 1945. g. Našice su bile u posjedu te obitelji. Josip II. uspio je objediniti u jedinstveni posjed znatne dijelove Slavonije i Srijema. Zbog svojih vojničkih zasluga od Marije Terezije dobio je grofovsku titulu s odrednicom *de Veröcze* (Virovitički), koju od tada do danas nose svi muški članovi obitelji Pejačević.

Njegovi sinovi dijele posjede i utemeljuju tri loze Pejačevića. Za Našice je važan Karlo III.⁵ (1745. – 1815.), koji utemeljuje našičku lozu Pejačevića. Njegov sin Vincencio⁶ (1780. – 1820) započinje 1811. g. gradnju dvorca u središtu Našica, a oko 1870. njegov polubrat po ocu Ferdinand

Karlo Rajner⁷ (1800. – 1878.) proširuje i preuređuje dvorac koji poprima današnji izgled.

Dugogodišnjim napornim radom našička je gospoštija uzdignuta među najbolje i najbogatije slavonske posjede. Usporedno s tim raste i ugled obitelji u političkome, kulturnome i javnom životu.

Prvi ban iz obitelji Pejačević bio je Ladislav⁸ (1824. – 1901.), koji je bansku čast obnašao od 1880. do 1883. g. Za njegova banovanja proglašeno je sjedinjenje Vojne krajine s ostalim dijelovima Hrvatske. S banske stolice odstupio je 24. kolovoza 1883. g., kada bečka vlada nije pristala na ukidanje dvojezičnih hrvatsko-mađarskih grbova na zgradama financijalne uprave u Zagrebu i drugim gradovima.

Njegov brat i već spomenuti obiteljski kroničar Julijan grof Pejačević⁹ (1833.

³ Sinovi baruna Matije I. Pejačevića (Nikola II., Đuro II., Ivan I. i Marko II.) osnivači su obiteljskih linija (MK ZMN).

⁴ Josip II. barun Pejačević, kasnije grof, sin Marka II. S prvom suprugom Elizabetom pl. Peterson imao je petero djece (Žigmunda I., Josipu Elizabetu, Karla III., Antuna III., Mihajla i Ivana Nepomuka. Našički posjed kupio je 1734. g. U središtu Našica podigao je kuriju (MK ZMN).

⁵ Karlo III. grof Pejačević, sin Josipa II., posvetio se vojničkom zvanju i završio Terezijansku akademiju u Beču. S prvom suprugom Barbarom barunicom Sanchez de Ortigossa y Cyefuentes imao je šestoro djece (Karla IV., Mariju Antoniju, Maksimilijana, Vicencija, Anu Mariju i Francisku). S drugom ženom Marijom Elenorom Erdödy de Monyorokerek imao je četvero djece (Eleonoru, Karla, Ferdinanda i Ljudevita) (MK ZMN).

⁶ Vicencije grof Pejačević, sin Karla III., bio je oženjen Ilmom Marijom rođ. groficom Battányi, s kojom je imao kćer Katarinu (MK ZMN).

⁷ Ferdinand Karlo Rajner grof Pejačević, sin Karla III. Sa suprugom groficom Döry de Jobahaza imao je sedmero djece (Ladislava, Karla, Ferdinanda, Mariju, Julijana, Agnezu i Gabrijelu). Dogradnja dvorca vjerojatno je potaknula proširenje i uređenje perivoja te gradnju jezera s otočićem (MK ZMN).

⁸ Ladislav grof Pejačević, sin Ferdinanda Rajnera. Sa suprugom Gabrijelom barunicom Döry de Jobahaza imao je četvero djece (Mariju Eleonoru, Teodora, Mariju Elizabetu i Marka Marija Aleksandra). Zvali su ga *banom kavalikom* jer se odrekao banske plaće (MK ZMN).

⁹ Julijan Vicencije Marko grof Pejačević, sin Ferdinanda Rajnera. Neko se vrijeme bavio poljoprivredom i upravljanjem očevim veleposjedom. Nekoliko je godina živio u Salzburgu i bio u službi nadvojvode Ferdinanda. Od 1857. bio je pijanist i skladatelj, carski i kraljevski komornik. Živio je u Šopronju te se bavio povijesnim istraživanjima i obiteljskom poviješću mnogih plemićkih obitelji. Umro je u Beču, a pokopan je u Našicama (MK ZMN).

– 1906.) posebno je zanimljiva osoba u našoj priči o knjižnici Pejačević jer su prilikom popisivanja knjiga 1935. g. njegove knjige posebno istaknute i popisane. Na knjige je stavljao svoj pečat, koji se danas nalazi na 90 knjiga u Našicama. Među knjigama su pronađeni rukopisni prijepisi dokumenata (na 80 stranica male bilježnice) iz različitih arhiva koje je Julijan vjerojatno napravio radi povijesnih istraživanja. Zanimljivo je istaknuti kako i 29 godina nakon Julijanove smrti njegove knjige čine posebnu cjelinu unutar cjelokupne knjižnice obitelji. To svakako govori o izuzetnoj vrijednosti koju je Julijanova ostavština imala za obitelj Pejačević te o važnosti njegovanja obiteljske memorije za njega kao velikog ljubitelja i poznavatelja pisane riječi.

Ladislavov nastariji sin Teodor grof Pejačević¹⁰ (1855. – 1928.) obnašao je dužnost hrvatskog bana od 1. srpnja 1903. do 26. lipnja 1907. g., kada je napustio taj položaj u znak protesta protiv predložene “željezničke pragmatike”.¹¹

Ljubav prema glazbi u obitelji Pejačević osobito je njegovala Ladislavova supruga Gabrijela i Lila, Teodorova supruga, koje su bile i pokroviteljice Hrvatskoga glaz-

benog zavoda u Zagrebu. U tome jakom glazbenom ozračju stasala je i prva hrvatska skladateljica Dora Pejačević¹² (1885. – 1923.), najstarija kćerka Teodora grofa Pejačevića, koja je, osim po velikoj ljubavi prema glazbi, bila poznata i kao velika ljubiteljica knjiga.

Zadnji vlasnik našičkog posjeda bio je sin Dorina brata Marka VI.¹³ (1882. – 1923.), Petar grof Pejačević.¹⁴ Danas brojni Pejačevići u svijetu djeca su Markovih triju sinova: Petra (1908. – 1987.), Geze (1917. – 1995.) i Marka VII. (r. 1923.).

U društvenome, gospodarskome i kulturnom životu Našica obitelj Pejačević ostavila je trajan pečat. Gradeći svoje objekte te pomažući izgradnju javnih zgrada, stvorila je povijesnu jezgru središta Našica i ostavila u nasljeđe građevine koje su i danas glavno obilježje Našica.

¹⁰ Dr. Mario Teodor grof Pejačević, Ladislavov sin, s Elizabetom barunicom Vay de Vaya imao je petero djece (Marka VI., Elemera, Teodoru, Elizabetu Lilu i Gabrijelu). Jedan je od najbogatijih velikaša u Hrvatskoj i Ugarskoj, gospodar majorata u Našicama i nasljedni gospodar Zomba u Tolnajske županiji, u Mađarskoj (MK ZMN).

¹¹ Ministar prometa i trgovine Ugarske vlade u lipnju 1907. g. predložio je “željezničku pragmatiku”, kojom se i na željeznicama u Hrvatskoj ozakonjuje mađarski jezik. Time je povrijeđena Hrvatsko-ugarska nagodba, pa Teodor, kao i njegov otac, 1883. g. odstupa s banske dužnosti.

¹² Dora (Theodora) grofica Pejačević, kćerka Teodora grofa Pejačevića i Elizabete rođ. barunice Vay de Vaya, rođena 10. rujna 1885. u Budimpešti. Od 1909. školuje se u Dresdenu, Münchenu, Beču i Pragu. Poznata je kao prva hrvatska skladateljica. Udala se za Ottomara von Lumbea, umirovljenog časnika bivše austrougarske vojske. Ubrzo nakon rođenja sina Thea umrla je od sepse u Münchenu 5. ožujka 1923. Pokopana je u Našicama, u grobu istočno od kapele obitelji Pejačević. Muzikolozi ističu da je odredila temelje novije hrvatske komorne i koncertne glazbe (MK ZMN).

¹³ Marko VI. grof Pejačević, Teodorov sin, komornik i vitez Malteškog reda te izaslanik u austrijskom Reichstagu, u mađarskom parlamentu i Hrvatskom saboru. Oženjen Marijom (Minkom) pl. Beniczky de Beniczet Miscinye, imao je desetero djece (MK ZMN).

¹⁴ Petar grof Pejačević, sin Marka VI., veleposlanik NDH u Madridu (1941. – 1945.). U braku s Klarom barunicom Inkéy de Pallin imao je četvero djece. Nastanio se u Argentini i nikada se više nije vratio u Našice (MK ZMN).

Najreprezentativnija građevina svakako je dvorac, izgrađen 1811. g. u samom središtu Našica. U blizini mjesnoga groblja obitelj gradi kapelu s grobnicom obitelji Pejačević, djelo arhitekta Hermana Bolléa iz 1881. g., a početkom 20. st. dr. Teodor grof Pejačević za brojnu obitelj svoga sina Marka u perivoju gradi drugi, manji dvorac. Da su povijesne okolnosti bile drugačije, Našice bi se dičile i trećim dvorcem obitelji Pejačević. Naime, neposredno prije početka Drugoga svjetskog rata počeo se graditi i treći dvorac. Dvorac nije dočekaio svoje dovršenje, a nakon 1945. g. nacionaliziran je i srušen.

Obitelj je pridonijela razvoju gospodarstva našičkog kraja te brojnim humanitarnim i socijalnim akcijama pomagala žitelje Našica, a svojom prisutnošću dala je poseban građanski "štih" malomu slavonskomu mjestu.

U skladu s navedenim činjenicama, neosporno je da je jedna od glavnih zadaća Zavičajnog muzeja Našice istraživanje, prikupljanje i usustavljanje spoznaja o povijesti obitelji Pejačević te proučavanje i predstavljanje njihove preostale baštine.

NEKADAŠNJA KNJIŽNICA OBITELJI PEJAČEVIĆ

Razložno je pretpostaviti da se fond knjižnice Pejačević počeo izgrađivati dolaskom obitelji u Našice. No oblikovanje knjižnice kao cjeline vjerojatno se dogodilo tijekom druge polovice 19. st., kada su knjige u razdoblju dogradnje dvorca oko 1870. g. dobile svoj prostor i opremu.

Izgradnja dvorca u Našicama započela je 11. ožujka 1811. postavljanjem kamena temeljca. Tada je taj kasnobarokni dvorac u tlocrtu imao oblik izduženog

pravokutnika, jednokatnoga prema trgu, a dvokatnoga prema parku. Oko 1870. počinje dogradnja i tada nastaju bočne kule i prostorije nad altanom, kao i terasa na sjevernom pročelju. Istodobno je preuređena unutrašnjost i oblikovana današnja fasadna plastika, a dvorac je dobio sadašnji izgled.

U prizemlju dvorca nalazili su se reprezentativni prostori (saloni, blagovaonica) okrenuti prema perivoju, s mogućnošću izlaska na prostranu terasu. Nekadašnji izgled tih prostorija zabilježen je na fotografijama. Nažalost, nema sačuvanih fotografija na kojima je snimljena obiteljska knjižnica. No zahvaljujući sjećanjima nekih članova obitelji Pejačević¹⁵ te građana Našica koji su imali pristup u dvorac, poznato je da se knjižnica prvotno nalazila u suterenu dvorca.

Obitelj Pejačević i njihovi gosti za spuštanje u suteran koristili su se spiralnim stubama iz kuta tzv. žutog salona. Stubištem, koje postoji i danas, bila je ostvarena izravna komunikacija iz salona u prizemlju prema prostoru tzv. glazbenog salona u suterenu. Iz glazbenog salona, prelaskom preko hodnika, stizalo se do prostorije u kojoj je bila obiteljska knjižnica.

Sačuvani ormari iz knjižnice upućuju na činjenicu da su bili napravljeni po mjeri toga prostora. Podatke o broju ormara za knjige donosi *Katalog popisanih knjiga iz*

¹⁵ Marko VII. grof Pejačević (r. 1923.), sin je Marka VI. grofa Pejačević i brat Petra, posljednjeg vlasnika našičkog imanja. Vitez je Malteškog reda, a sa suprugom Evom Mariassy de Markus et Batizfalva živi u Londonu i ima dvoje djece: Gabrijela i Petra. Prilikom posjeta Našicama u rujnu 2003. g. potvrdio je da se knjižnica nalazila u suterenu, na južnoj strani dvorca (MK ZMN).

1935. godine, koji sadržava oznake¹⁶ za ormare/police u kojima su se nalazile popisane knjige. Na osnovi tih oznaka doznajemo da su knjige bile složene u 27 ormara s po pet polica u tri prostora u dvorcu.¹⁷ Koliko ih je točno bilo i jesu li u sva tri prostora postojali isti ormari, ne može se sa sigurnošću tvrditi, ali istovrsna oznaka za ormare/police u knjižnici navodi na zaključak da je oprema knjižnice bila ujednačena.

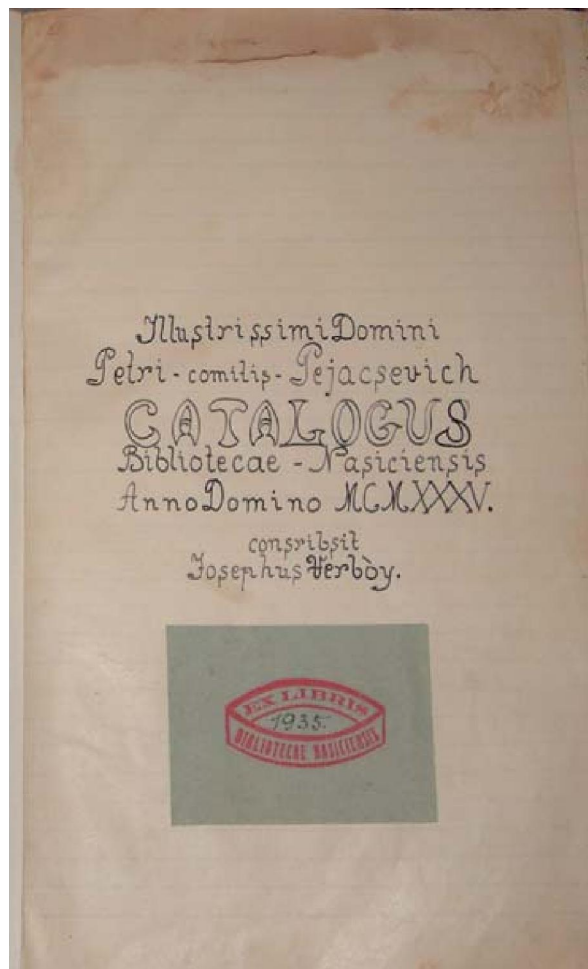
Danas raspolažemo s 15 sačuvanih drvenih ormara jednostavne konstrukcije. Načinjeni su od masivnog hrasta, a vidljivi ukrasni dijelovi i police od jelovine presvučeni su furnirom od orahovine. Svojom veličinom i oblikom ističe se jedan ormar, koji je imao središnje mjesto u izvornoj postavi knjižnice. Četverokrilan je i jedini ima vrata kojima se mogu zatvoriti police. Njegove su vratnice u donjem dijelu pune, a u gornjemu se na njima nalaze metalne rešetke.

U cijeloj je knjižnici dosljedno provedeno slaganje knjiga u pet polica, s tim da je najniža polica zapravo povišeno dno ormara, a ostale su izvedene kao četiri police s bočnim utorima za umetanje u ormar i profilacijom vanjskoga ruba. Topla, crvenkastosmeđa nijansa drveta i furnira davala je osobit ugođaj tom namještaju, koji se izvrsno uklapao u interijer dvorca Pejačević, i danas punog detaljima izvedenim u drvu (parket, drvene oplata i ukrasi na zidovima i stropu, stolarija).

Svi opisani elementi navode na zaključak

¹⁶ Oznake su alfanumeričke, tj. sastoje se od rimskih brojeva koji su označavali ormare i od slova (a-e) koji su označavali police.

¹⁷ U obiteljskoj se knjižnici spominje 20 ormara, Julijanove knjige smještene su u tri ormara, a u sobi za učenje knjige su smještene u četiri ormara.

Slika 1. Naslovnica Kataloga popisanih knjiga iz 1935.

da je cjelina zamišljena kao logična dopuna bogatoga historicističkog interijera našičkog dvorca, uz suzdržanu primjenu neoklasicističkog detalja (školjka, lovorov vijenac). Cijeli ansambl ormara primjer je kvalitetnoga stolarskog rada i rada na furniranju namještaja, što se mora zahvaliti angažiranju kvalitetne, za sada anonimne obrtničke radionice koja je izvela te radove.

Uz sačuvane knjige i originalne ormare jedna od najvećih vrijednosti i zanimljivosti knjižnice Pejačević zasigurno je *Katalog popisanih knjiga obitelji Pejačević* (sl. 1.) iz 1935. godine. Riječ je, zapravo, o inventarnoj knjizi i abecednome imenskom kazalu autora knjiga. *Katalog* je 1935. g. dao

napraviti Petar grof Pejačević, a sastavio ga je Josephus Verbóy, privatni učitelj djece obitelji Pejačević. Na naslovnoj stranici rukom su ispisani ovi podaci:

*Illustrissimi Domini Petri – comitis – Pejacsevich / CATALOGUS / Bibliothecae - Nasiciensis / Anno domini MCMXXXV. / conscripsit Josephus Verbóy.*¹⁸

Na dnu stranice, na komadu zalijepljenog kartona, nalazi se crveni ovalni pečat *EX LIBRIS BIBLIOTECAE NASICIENSIS*, u kojemu je upisana 1935. godina.

Korice *Kataloga* bile su tijekom vremena oštećene, pa su svoj sadašnji izgled dobile 1980-ih godina.¹⁹ *Katalog*, koji ima 173 požutjele i djelomično oštećene stranice, može se podijeliti na dva dijela. Prvi dio na 103 stranice donosi knjige popisane prema prostoru gdje su se nalazile, a unutar pojedinog prostora popisane su prema ormarima.²⁰ Prvi popisani prostor nije posebno naslovljen, ali zbog najvećeg broja popisanih knjiga (od broja 1 do 2 773) vjerojatno je to prostor obiteljske knjižnice u suterenu dvorca. Fizički posebno izdvojenu i popisanu cjelinu čine knjige Julijana grofa

Pejačevića, koje su se nalazile u ormaru u “donjem hodniku“ (*Julianischer Kasten im unteren Gang*),²¹ možda prostoru hodnika između knjižnice i glazbenog salona. Treći prostor u kojemu su se, prema *Katalogu*, nalazile knjige bila je “soba za učenje“ (*Schulzimmer*), za koju ne znamo gdje se izvorno nalazila.²² U drugom dijelu *Kataloga* nalazi se abecedni popis autora knjiga²³ i broj stranice na kojoj se nalazi knjiga u prvom dijelu *Kataloga*.

Iz sadržaja *Kataloga* može se otkriti niz pojedinosti o organizaciji knjižnice i o nastojanjima njezinih vlasnika da se knjižna građa sačuva i učini što dostupnijom njezinim korisnicima. Na osnovi knjiga dopisivanih na dnu stranice, koje su dobivale brojeve prethodno upisane knjige s oznakom a, b, c..., te velikog broja knjiga (448 sv.) neupisanih u *Katalog* može se pretpostaviti da je broj knjiga u knjižnici bio mnogo veći od zadnjega navedenog broja upisanih knjiga. Za sada smatramo da se broj knjiga mogao kretati između 4 000 i 5 000 svezaka.

SUDBINA KNJIŽNICE NAKON ODLASKA OBITELJI PEJAČEVIĆ

Posljednji vlasnik posjeda u Našicama bio je Petar grof Pejačević (1908. – 1987.). Kao obrazovan čovjek bio je vezan za kulturna dobra svoje obitelji, posebice za knjižnicu.

¹⁸ U prijevodu: Katalog Našičke knjižnice pre-svijetlog gospodina Petra grofa Pejačevića, sastavio Josip Verboj ljeta Gospodnjeg 1935.

¹⁹ Katalog popisanih knjiga pronašla je mr. sc. Blaženka Pavlović-Radmanović 1987. g., kada je počela raditi u Gradskoj knjižnici. Prema njezinu navodu, listovi su bili oštećeni i razdvojeni, a manji je dio listova bio povezan vezicom kroz probušene rupice na njima. Skupljene je stranice uvezao te djelomično obnovio korice g. Zdravko Trošelj, suradnik knjižnice. Zahvaljujem mr. sc. Blaženki Pavlović-Radmanović na informacijama.

²⁰ U tom dijelu svaka knjiga nosi svoj inventarni broj (u nizu od broja 1 do 3 333) te ove podatke: redni broj ormara/police, redni broj sveska, ime autora i naslov djela.

²¹ Popisano je ukupno 90 svezaka njegovih knjiga.

²² U toj prostoriji knjige su popisane prema istom načelu, i to od broja 3 000 do 3 333 (ukupno 334 sveska).

²³ Popis donosi 1 195 autora, s naznakom na kojoj se stranici nalaze knjige pojedinih autora u prvom dijelu, tj. u katalogu popisanih knjiga po ormarima. Ako nije navedeno ime autora, knjiga je uvrštena pod svojim naslovom.

Stoga je 1935. g. dao načiniti danas jedini poznati popis građe obiteljske knjižnice. On je ujedno i zadnji Pejačević koji je nabavljao nove knjige za dvorsku knjižnicu. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, nakon prvotnog odbijanja, Petar je ipak prihvatio dužnost poslanika Nezavisne Države Hrvatske u Španjolskoj, te je u studenome 1941. otišao u Madrid.

Što je obitelj u trenutku odlaska učinila s umjetninama i vrijednostima iz dvorca,²⁴ nije do kraja razjašnjeno. Poznato je da je Petar²⁵ dio umjetnina pohranio u bivšoj Gradskoj štedionici u Osijeku,²⁶ a one su nakon rata postale vlasništvo osječkog muzeja. Pretpostavljamo da je obiteljska knjižnica zbog svog opsega i nedostatka vremena za njezino preseljenje u cijelosti ostala u prostoru dvorca, a da je obitelj, možda, ponijela sa sobom samo poneki svezak.

Tijekom Drugoga svjetskog rata dvorcem se koristila njemačka vojska – u njemu

se nalazila komanda, a u njegovu suterenu bolnica. Nakon rata dio namještaja i umjetnina iz dvorca pronađen je na poljoprivrednom dobru obitelji Pejačević, na tzv. Švajceriji na Šipovcu, gdje ih je vjerojatno pohranio sam grof Petar. Činjenicu da je obiteljska knjižnica za vrijeme rata ostala u dvorcu Pejačević otkrivaju nam dokumenti Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (KOMZA).²⁷

Na osnovi dokumenata spomenute Komisije²⁸ moguće je djelomice rekonstruirati sudbinu ostavštine obitelji Pejačević nakon 1945. g. U Državnome muzeju Osijek godine 1945. osnovan je *Odbor za utvrđivanje štete na historijsko umjetničkim spomenicima*, koji je djelovao na području Slavonije kao Okružni sabirni centar Osijek. Kao jedan od zadatak Odbor navodi i registriranje privatnih zbirki i arhiva iz vlastelinskih

²⁴ Likovnu ostavštinu obitelji Pejačević istražuje mr. sc. Jasminka Najcer Sabljak iz Galerije likovnih umjetnosti Osijek. U istraživanju dokumenata KOMZA-e otkrila je i uputila me na postojanje podataka o knjižnici obitelji Pejačević, na čemu joj zahvaljujem.

²⁵ Godine 1943. Hrvatski državni konzervatorski zavod dao je skupljačima naputak kako postupati s povijesno-umjetničkim predmetima te kamo ih pohraniti tijekom rata. Prema tom naputku, koliko nam je poznato, postupio je samo grof Petar Pejačević, pohranivši najvrednije umjetnine iz Našica u Osječku gradsku štedionicu (dopis Hrvatskoga državnog konzervatorskog zavoda od 19. lipnja 1943., spis 205/1943; Arhiva GMV-a). Zahvaljujem mr. sc. Jasminki Najcer Sabljak iz Galerije likovnih umjetnosti Osijek na informaciji.

²⁶ Petar pohranjuje 39 uljnih slika u tadašnju Gradsku štedionicu Osijek (Najcer, Jasminka. Tragom umjetnina grofovske obitelji Pejačević. *Našički zbornik* 7 (2002.), str. 211.).

²⁷ Izvještaj Mjesnog narodnog odbora Našice br. 2625/47 od 11. 7. 1947. Ministarstvu prosvjete, Komisiji za sakupljanje spomenika u Zagrebu br. 350/1947. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Zahvaljujem gđi Lidiji Zrnić iz Ministarstva kulture RH na pomoći.

²⁸ KOMZA – Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina u Narodnoj Republici Hrvatskoj. Komisija je djelovala između 1945. i 1954. te pojedinim muzejskim i drugim kulturnim institucijama dodjeljivala konfiscirane predmete na čuvanje. Osječki je muzej Komisija iz Zagreba zadužila da vodi brigu o napuštenim slavonskim dvorcima i evidentira kulturno-povijesni materijal koji će biti dopremljen u Muzej Slavonije (Danica Pinterović. O razvoju osječkog muzeja, *Osječki zbornik* 6 (1958.), str. 19.).

dvorca Eltz, Khuen, Pejačević, Norman i Peifer.²⁹

Sukladno navedenim odlukama, Hrvatski državni muzej u Osijeku, u ime KOMZA-e, u rujnu 1945. upućuje upit Mjesnomu narodnom odboru Našice o stanju vlastelinskog arhiva i zbirki katastarskih mapa.³⁰ Našički odbor odgovara da je knjižnica tijekom rata većim dijelom uništena, a njezin je ostatak Okružni narodni odbor dodijelio mjestu Našicama za *...javnu biblioteku...*³¹ Pripadnost preostale knjižnične građe javnoj knjižnici u Našicama neposredno nakon završetka rata potvrđuje i dokument iz 1947. g., prema kojemu je konfiscirana knjižnica iz dvorca Pejačević 1945. g. dana na čuvanje i daljnju upotrebu Upravi Kotarske knjižnice u Našicama.³²

²⁹ Dopis o Odboru za utvrđivanje štete na historijsko umjetničkim spomenicima Oblasnog N.O.O. za Slavoniju, Prosvjetni odjel, br. 7030/1061/45 od 28. 6. 1945. upućen Državnom arhivu u Osijeku. Original se nalazi u Muzeju Slavonije Osijek, u Dokumentacijskoj zbirci. Zahvaljujem kolegi Anti Grubišiću iz Muzeja Slavonije Osijek na pomoći.

³⁰ Dopis Hrvatskoga državnog muzeja u Osijeku u kojemu se traži Izvještaj o stanju vlastelinskog arhiva i zbirke katastralnih mapa br. 191/45 od 30. 9. 1945. upućen Mjesnome narodnom odboru Našice. Original se nalazi u Muzeju Slavonije Osijek, Dokumentacijska zbirka.

³¹ Dopis Mjesnoga narodnog odbora Našice, Tajništvo, br. 3201/45 od 5. 10. 1945., upućen Hrvatskome državnom muzeju Osijek, br. 235/45. Original se nalazi u Muzeju Slavonije Osijek, u Dokumentacijskoj zbirci.

³² Dopis Kotarskoga narodnog odbora - Našice, Prosvjetni odsjek, o čuvanju starina iz konfiskovanog dvorca grofova Pejačević iz Našica, br. 10.218 od 19. 8. 1947. upućen Odboru za sakupljanje i čuvanje narodnih starina i knjiga u Zagrebu, br. 391-1947. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika

Knjižnica obitelji Pejačević iznesena je iz svog prostora u dvorcu prije studenoga 1945. godine. Naime, kada je predstavnicom KOMZA-e i djelatnicom osječkog muzeja Danica Pinterović obilazila oba dvorca, u dvorcu Pejačević nije zatekla obiteljsku knjižnicu, pa se pretpostavlja da je tada već bila iznesena.³³ Izvještaj knjižničara Kotarske knjižnice Franje Svorena iz 1947. g. otkriva da je knjižnica nakon završetka rata prevezena iz dvorca u neko skladište, odakle se prevozila na različita mjesta. Napominje da je knjižnica smještena u posebnoj prostoriji te uskoro treba početi javno djelovati.³⁴ U dokumentu nije jasno navedeno da je riječ o dvjema knjižnicama, ali se može pretpostaviti da knjižnica iz dvorca pripada obitelji Pejačević. Ona je vjerojatno pridružena fondu tadašnje Kotarske (Narodne) knjižnice, koja je dobila svoj prostor i trebala početi javno djelovati. Kasniji dokumenti također spominju *...našičku biblioteku...*, ali nigdje nije preciziran njezin položaj. Spominje se nekoliko lokacija u gradu (zgrada Sokolane, zgrada našičkog kasina, prostor na Pejačevićevu trgu i dr.).

Uz bogatu knjižnicu u velikom dvorcu Pejačević, obitelj je imala knjiga i u tzv. malom dvorcu, tj. u dvorcu Marka

i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

³³ Izvještaj dr. Danice Pinterović Upraviteljstvu državnog muzeja u Osijeku od 23. 11. 1945. Original se nalazi u Muzeju Slavonije Osijek, u Dokumentacijskoj zbirci.

³⁴ Upravu knjižnice u Našicama od 1. siječnja 1946. vodio je učitelj Franjo Svoren, koji se potpisuje i kao kotarski knjižničar. Vidjeti bilj. 27.

Pejačevića. Te knjige u svom izvještaju 1945. g. spominje Danica Pinterović:...*U malom dvorcu... nalazi se u „biblioteci“ nešto malo knjiga bez vrijednosti...*³⁵

Tijekom 1946. g. KOMZA dolazi u Našice i preuzima predmete koji su nekada bili u vlasništvu obitelji Pejačević, no u izvještajima ne spominje knjige. Zanimanje za sudbinu knjiga obitelji Pejačević KOMZA pokazuje u srpnju 1947. g., kada se one pojavljuju u zagrebačkom antikvarijatu.³⁶ Djelatnici osječkog muzeja ponovno dolaze u Našice te otkrivaju da je većina tamošnjih knjiga na mađarskome, engleskome, francuskome i njemačkom jeziku, dok je samo mali broj njih na hrvatskome. Knjižničar Franjo Svoren uređio je knjižnicu s hrvatskim knjigama, tj. vjerojatno su se stopile s fondom Kotarske knjižnice i dane su na korištenje. Knjige na stranim jezicima povlačile su se po raznim sobama, dok ih, navodno, Stipe Kovačević nije negdje spremio.³⁷ Prema nekim spoznajama, smjestio ih je u staru zgradu Općine.³⁸

Mnoge danas sačuvane knjige nisu upisane u *Katalog popisanih knjiga obitelji Pejačević iz 1935. godine*, što navodi na zaključak o postojanju mnogo većeg fonda od upisanoga. Dokumenti KOMZA-e

govore u prilog tome jer je u izvještaju od 29. listopada 1947. procijenjeno da knjižnica ima oko 5 000 svezaka.³⁹ Samo dva tjedna poslije članica KOMZA-e pri Državnome muzeju u Osijeku Hida Hećaj u dokumentu navodi da su knjige, navodno, razvučene po raznim kućama i da je biblioteku s oko 2 000 primjeraka na njemačkome, mađarskome, engleskome i francuskom jeziku složio i popisao Franjo Svoren.⁴⁰ Nejasno je zašto se u prethodnom dokumentu spominje fond od oko 5 000 svezaka, a u kasnijemu od 2 000 svezaka. Također nije navedeno gdje su knjige složene, ali pretpostavljamo da su spremljene u Kotarsku knjižnicu jer je Franjo Svoren u njoj radio kao knjižničar.

U dokumentima se spominje arhiv obitelji Pejačević i katastarske mape vezane za zemljišni posjed obitelji. Mjesni narodni odbor Našice 1945. g. navodi da vlastelinski arhiv i zbirka katastarskih mapa u Našicama ne postoje.⁴¹ Arhiv je, navodno, bio uz biblioteku, ali nije pronađen. Kotarska knjižnica izvještava da je, na zahtjev Državnog arhiva iz Zagreba, uputila oko 50 knjiga čiji je sadržaj vezan za prošlost obitelji Pejačević. Kasniji su dokumenti demantirali navod da je 50 knjiga poslano Državnom arhivu u Za-

³⁵ Vidjeti bilj. 33.

³⁶ Vidjeti bilj. 27.

³⁷ Izvještaj o službenom putovanju u Našice dne 29. 10. 1947. djelatnika Muzeja u Osijeku. Izvještaj 31. X. 1947. upućen KOMZA-i u Zagreb, br. K-40/47. Original se nalazi u Muzeju Slavonije Osijek, u Dokumentacijskoj zbirci.

³⁸ Gospodin Josip Majsterić iz Osijeka posvjedočio je da je knjige iz dvorca u staru zgradu Općine premjestio gospodin Stipe Kovačević, tadašnji općinski činovnik. Hvala gospodinu Majsteriću na informaciji, kao i prof. Silviji Lučevnjak, koja je bila naš posrednik.

³⁹ Vidjeti bilj. 37.

⁴⁰ Izvještaj Državnog muzeja u Osijeku o biblioteci i njezinu prijevozu iz Našica, br. 47/1947 od 12. 11. 1947. KOMZA-i Zagreb, br. 493/1947. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

⁴¹ Vidjeti bilj. 31.

grebu.⁴² Također se spominje da su arhiva i starija izdanja na pergamentu poslani u Zagreb.⁴³ Arhiv izvještava KOMZA-u da je Odbor u Našicama primio samo sedam arhivalija iz bivšeg vlastinstva obitelji Pejačević, dok se ostali materijal odnosi isključivo na litografirane primjere povijesti obitelji Pejačević.⁴⁴

U sklopu biblioteke pronađeno je 20-ak starih albuma, zbirka grbova, reprodukcija Pejačevićevih portreta, koje je osječki muzej svakako želio odnijeti. Za članicu KOMZA-e Hildu Hećaj biblioteka svojim sadržajem nema osobito značenje za muzej, ali zato veliko značenje imaju spomenuti albumi i rukopisi.⁴⁵ U dokumentu od 8. siječnja 1948. navodi se da će knjige, albumi i ostalo biti prevezeni u Osijek kada se dobije kamion.⁴⁶ Pri prijevozu 16. veljače 1948. ne spominju se albumi, grbovi i dr., ali ta je građa vjerojatno prenesena s knjigama u Osijek jer je poznato da se albumi danas nalaze u Muzeju Slavonije Osijek.

Iako je Kotarski narodni odbor Našice smatrao da knjižnica kao svojina grofa Pejačevića ne smije otići iz Našica,⁴⁷ prema izvještaju djelatnika KOMZA-e, knjižnicu obitelji Pejačević trebalo je prevesti u Osijek kako ne bi bila razvučena. Navodi se da prema Zakonu o zaštiti kulturnih spomenika i starina arhivskim materijalom i knjižnicom ne smije rukovati nestručna osoba.⁴⁸ Odbor u Našicama mora predati materijale Sabirnom centru u Osijeku, jer je riječ o prikupljanju materijala koje, na temelju Zakona o zaštiti kulturnih spomenika i starina, provodi Zavod za zaštitu kulturnih spomenika odnosno zavod koji odredi Ministarstvo prosvjete, a ono je ovlastilo Zemaljski sabirni centar u Osijeku da upravlja svim kulturno-povijesnim predmetima, knjigama, arhivama, slikama, glasovirima, zgradama i sl. koji su prešli u vlasništvo države ili su pod njezinom upravom.⁴⁹ Uskoro Kotarski narodni odbor Našice izvještava KOMZA-u u Zagrebu da se knjige iz Našica mogu prevesti u Osijek.⁵⁰

⁴² Vidjeti bilj. 27.

⁴³ Vidjeti bilj. 40.

⁴⁴ Dopis Državnog arhiva Zagreb o arhivalijama iz Našica (Pejačević), br. 490/1947. od 18.11.1947., upućen KOMZA-i u Zagreb, br. 502/1947. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

⁴⁵ Vidjeti bilj. 40.

⁴⁶ Izvješaj o putu djelatnika Državnog muzeja Osijek u Našice od 8. 1. 1948. upućen KOMZA-i, br. 10/1948. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

⁴⁷ Vidjeti bilj. 37.

⁴⁸ Dopis Komisije za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina, Zemaljski centar Zagreb o prijevozu arhivskog i bibliotečnog materijala u sabirni centar Osijek – nalog br. 476-1947 od 1. 11. 1947. upućen Pokrajinskom sabirnom centru Osijek, br. K 43/47. Original se nalazi u Muzeju Slavonije Osijek, u Dokumentacijskoj zbirci.

⁴⁹ Dopis KOMZA-e o prijevozu biblioteke i arhiva Pejačević u Osijek, br. 520/1947. od 26.11.1947. upućen Kotarskom narodnom odboru u Našicama, Tajništvo. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

⁵⁰ Dopis Kotarskoga narodnog odbora Našice, Tajništvo, br. 17.929/47 od 16.12.1947. upu-

Knjige obitelji Pejačević odvezene su u Osijek 16. veljače 1948. U svom izvještaju Hilda Hećaj navodi kako je kamion iz Osijeka stigao pred *našičku biblioteku*, gdje je uz pomoć učitelja Svorena i djece obavljen utovar. U izvještaju se, nadalje, navodi da je u večernjim satima istog dana više od 2 000 svezaka stiglo je u Osijek i da su neke bile vlažne od kiše i snijega te su raširene po podu da se osuše. U izvještaju se navodi da *...među knjigama ima veći broj fašističkih koje će biti odvojene i složene uz ostali fašistički materijal dok će ostale knjige biti stavljene na police...* S prijevozom knjiga KOMZA je završila svoj posao s konfisciranom imovinom obitelji Pejačević, te ne postoji nikakav razlog njihova ponovnog odlaska u Našice.⁵¹ Kako se tijekom druge polovice 1948. g. namjeravala ukinuti KOMZA, prema prijedlogu predsjednika KOMZA-e prof. Vladimira Tkalčića, svi su predmeti Pokrajinskoga sabirnog centra u Osijeku trebali pripasti Muzeju Slavonije Osijek.⁵²

ćen KOMZA-i u Zagreb. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

⁵¹ Izvještaj za veljaču Pokrajinskoga sabirnog centra Osijek od 3. 3. 1948. K-8/48 upućen Zemaljskome sabirnom centru Zagreb. Original se nalazi u Muzeju Slavonije Osijek, u Dokumentacijskoj zbirci.

⁵² Dopis prijedloga o dodjeli predmeta Pokrajinskoga sabirnog centra u Osijeku Muzeju Slavonije u Osijeku, br. 581/48 od 31.7.1948. upućen Ministarstvu prosvjete, Odjelu za kulturu i umjetnost u Zagrebu, KOMZA, br. 649/1948. Fond Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina: Središnji arhiv Uprave za kulturni razvitak Odjela za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Nepoznat je razlog zašto 1948. g. sve knjige obitelji Pejačević nisu prevezene u Osijek. Prema nekim izvorima, u našičkoj se knjižnici 1955. nalazio veći broj knjiga iz dvorca grofova Pejačević.⁵³ Dokumenti KOMZA-e svjedoče da su se knjige iz dvorca prevozile na razna mjesta u gradu te da postoji mogućnost da se jedan dio njih nije nalazio u prostoru Kotarske knjižnice onog dana kad su se prevozile u Osijek. Također se može pretpostaviti da 1945. g. nisu odvezene sve knjige iz prostora obiteljske knjižnice u suterenu dvorca jer se dio knjiga vjerojatno nalazio izvan obiteljske knjižnice, u drugim prostorijama⁵⁴, pa su zato i ostale u dvorcu. U prilog tome govori svjedočenje gđe Piletić⁵⁵ da se 1958. g. dio knjiga nalazio u originalnim ormarima u prizemlju dvorca, a drugi je dio bio smješten na tavanu. Kako se do 1958. dvorcem koristila vojska, vjerojatno je zbog nedostatka prostora dio knjiga prenesen na tavan, a drugi dio ostavljen u reprezentativnim ormarima kao ukras

---

⁵³ „...Postoji naime veći broj knjiga, koje su nađene u dvorcu grofova Pejačević. I to prilično vrijednih knjiga. Te su knjige međutim još uvijek nesređene, pa se doista nitko njima ne može služiti...” Horn, S. Našice na putu napretka. *Glas Slavonije* od 6. veljače 1955., str. 2.

⁵⁴ Poznato je da su pojedini članovi obitelji u svojim privatnim i radnim odajama imali određen broj knjiga. To potvrđuje gospodin Željko Bobek, koji je 1930-ih godina posjećivao dvorac i u tadašnjim privatnim odajama Petra grofa Pejačevića na katu dvorca zamijetio dio knjiga. Najljepše zahvaljujem gospodinu Željku Bobeku na informaciji te prof. Sliviji Lučevnjak koja mi ju je prenijela.

⁵⁵ O smještaju knjiga posvjedočila je gđa Dragica Piletić, koja je kao čistačica 1958. g. počela raditi u dvorcu Pejačević, kada je vojska već napustila taj prostor, a u njemu su tada bile smještene različite društvene i političke organizacije. Najljepše zahvaljujem gđi Piletić na informaciji.

cijelog prostora. Knjige su tako dočekale smještanje Gradske knjižnice (danas Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice) u dvorac i postale njihovo vlasništvo.

GDJE SU DANAS KNJIGE OBITELJI PEJAČEVIĆ

Danas, kada se zbroje sve sačuvane knjige obitelji Pejačević, dolazimo do spoznaje da dio knjiga nedostaje. Što se dogodilo s ostatkom knjiga, teško je utvrditi. Osim zapisa KOMZA-e, nema drugih podataka, a sjećanja starijih Našičana nepotpuna su i često proturječna. Pri tome se najčešće zamjenjuju informacije o knjižnici obitelji Pejačević i još jednoj važnoj i vrijednoj knjižnici – Kotarskoj (Gradskoj) knjižnici⁵⁶, koja je nakon Drugoga svjetskog rata promijenila nekoliko lokacija u gradu.

U ovom se tekstu mora spomenuti i priča o spaljivanju velikog broja predmeta i dokumenata iz dvorca, koje su, navodno, izvršili pripadnici Narodno-oslobodilačke⁵⁷ vojske nakon ulaska u dvorac. Je li tada u plamenu nestao i dio knjiga ili su one odnesene prije te tako završile u rukama nepoznatih ljudi, teško je reći.

Iz dokumenata KOMZA-e saznajemo da je uprava Kotarske knjižnice dio

knjižnice prodala kao antikvarnu građu Nakladnom zavodu za Hrvatski i tako dobila novac za nabavu novih knjiga.⁵⁸ Da su neke knjige obitelji Pejačević završile i u antikvarijatima, navodi i Matko Peić u svojim *Skitnjama*.⁵⁹

Poznato je da se dio rukopisnih knjiga Julijana grofa Pejačevića i nešto arhive nalazi u Državnom arhivu u Zagrebu i moguće je pretpostaviti da su to arhivalije koje se spominju u dokumentima KOMZA-e. Preostala arhiva i katastarske mape nisu pronađeni. Vjerojatno je obitelj dio arhive odnijela sa sobom, a dio je arhive, čini se, uništen pri spaljivanju predmeta, dokumenata i knjiga iz dvorca nakon Drugoga svjetskog rata.

Kao što je navedeno, oko 2 000 knjiga prevezeno je u Osijek. Pretraživanjem fonda Muzeja Slavonije Osijek do sada je identificirano 350 svezaka koji potječu iz našičke knjižnice obitelji Pejačević, ali daljnje istraživanje njihova fonda vjerojatno će povećati taj broj.

Određen broj knjiga nalazi se u privatnim zbirakama. Prema nekim spoznajama, i sama je obitelj različitim predmetima, pa vjerojatno i ponekom knjigom, darivala ljude koji su radili za njih. Jednako bi tako odlični učenici kao nagradu za svoj uspjeh dobivali knjige od obitelji Pejačević.⁶⁰

⁵⁶ Riječ je o jednoj od najstarijih javnih knjižnica ovoga dijela Slavonije, koja je osnovana 1830-ih godina kao kasino. Mijenjajući nazive kroz povijest, danas djeluje kao Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice.

⁵⁷ Prema svjedočenju gospodina Mate Svorena i njegove supruge, koji žive u neposrednoj blizini dvorca, na velikoj lomači istočno od dvorca spaljivani su nepoznati predmeti iz zgrade. Dr. sc. Ive Mažuran posvjedočio je da je 1945. g., prilikom prolaska kroz Našice, na središnjem trgu u Našicama vidio spaljivanje knjiga, dokumenata i raznih drugih predmeta iz dvorca.

⁵⁸ Vidjeti bilj. 32.

⁵⁹ Autor spominje kako je iz knjižnice obitelji Pejačević "kupio u jednom zagrebačkom antikvarijatu još kao dječak *Tristana i Izoldu*" (Matko Peić, *Skitnje*, Zagreb, 1985., str. 166.).

⁶⁰ Obitelj Beker iz Našica darovala je Muzeju 20 knjiga, od kojih osam nose oznake pripadnosti obitelji Pejačević. Prema njihovu svjedočenju, članovi njihove obitelji radili su kod grofova i od članova obitelji Pejačević dobili knjige, a neke su knjige članovi obitelji Beker dobili kao nagradu za uspjeh u školi. Veliku

U Našicama je u vlasništvu Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice sačuvano 1 067 svezaka knjiga obitelji Pejačević. Također je uvidom u građu knjižnice Srednje škole Isidora Kršnjavoga Našice ustanovljeno postojanje najmanje 32 sveska iz te knjižnice. Pretpostavljamo da je nakon osnutka našičke gimnazije 1954. g. preuzet dio knjiga iz Kotarske narodne knjižnice kako bi se popunio fond školske knjižnice u nastajanju. Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice ustupila je

knjige na trajno korištenje Zavičajnome muzeju Našice, te one danas čine stalni postav Muzeja.⁶¹

Glavni pokazatelj pripadnosti tih knjiga našičkoj obitelji Pejačević na najvećem broju njih jest crveni ovalni pečat iz 1935. g. te identične naljepnice, različiti pečati, posvete i potpisi koji nedvojbeno upućuju na podrijetlo tih knjiga. Detaljnije proučavanje vjerojatno će otkriti točan broj sačuvane građe u različitim ustanovama i institucijama.

KNJIŽNICA OBITELJI PEJAČEVIĆ U ZAVIČAJNOME MUZEJU NAŠICE

U Zavičajnome muzeju Našice knjige su smještene u prostoriju na sjevernoj strani

Slika 2. Stalni postav Knjižnica obitelji u Našicama.

dvorca, uz nekadašnji tzv. žuti salon. (sl. 2.) Složene su prema jeziku na kojemu su napisane u deset originalnih ormara. Današnji raspored ormara rezultat je prostornih uvjeta u kojima je knjižnica smještena, a broj ormara je reduciran zbog smanjenog opsega sačuvane građe (trenutačno je pet ormara izvan funkcije). Uz knjige, stalni je postav dopunjen *Katalogom popisanih knjiga iz 1935. godine*, građom iz zbirke našega muzeja, osobito iz Zbirke Pejačević (nacrti dvorca Pejačević u Našicama, tintarnica s detaljem obiteljskoga grba, fotografije ...).

Nakon smještanja knjižnice Pejačević u prostor Zavičajnog muzeja Našice započela je stručna obrada knjiga, tj. njihova katalogizacija. Radi pisanja kataloga izložbe, svaki je pojedini svezak pregledan kako bi se utvrdile specifičnosti knjižnice. To je istraživanje samo početni korak u sustavnom istraživanju knjižnice Pejačević, što bi trebalo rezultirati kompletnim abecednim imenskim katalogom knjižnice

zahvalnost upućujem gđi Editi Beker iz Našica na darovanim knjigama i informacijama.

⁶¹ Ugovor o ustupanju na trajno korištenje knjižnice obitelji Pejačević između Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice te Zavičajnog muzeja Našice od 19. ožujka 2002. (dokumentacija Zavičajnog muzeja Našice).

izrađenim prema važećim pravilima knjižničarske struke.

Najstarija knjiga pronađena u Našicama jest *Neues Adeliches Wappenwerk*, tiskana 1809. g. u Nürnbergu. Obitelj je vjerojatno posjedovala i knjige starijih izdanja, ali su one kao bibliofilске vrijednosti vjerojatno prve prodane ili odnesene. Posljednja nabavljena knjiga nosi godinu izdanja 1941., što pak znači da je obitelj nabavljala knjige do samog kraja svog boravka u Našicama, tj. do 1942. g.

Uvid u sadržaj knjiga govori o znalačkom odabiru i istančanom ukusu članova obitelji Pejačević pri kupnji knjiga. Prepoznatljivo je praćenje tadašnjih suvremenih književnih trendova i izdavačke djelatnosti te velika briga za knjige kao dio opće kulture svakog pojedinca i bitan segment obiteljske baštine. U knjižnici nalazimo djela iz različitih područja ljudskog djelovanja, kao i djela iz povijesti i umjetnosti – od udžbenika, čitanki, stručnih knjiga s određenim temama ili povijesnim pregledima do pravnih knjiga, knjiga s područja tehničkih znanosti, geografije, medicine, kemije, poljoprivrede, lovstva i dr. Knjižnica obitelji Pejačević sadržavala je raznovrsnu knjižnu građu koja je mogla zadovoljiti potrebe brojne obitelji, kako s obzirom na njihovu dob, tako i s obzirom na osobni interes svakog pojedinca te im pružiti adekvatno opće i stručno obrazovanje.

Posebno ističemo knjige čiji su autori članovi obitelji Pejačević. Pritom je svakako vrijedno istaknuti zbirku knjiga i rukopisa Julijana grofa Pejačevića. Posebno mjesto u njegovoj zbirci zauzima njegov notni materijal od 28 skladbi uvezanih u knjigu. Da je njegov rad bio cijenjen, možemo vidjeti i iz sačuvanog zbornika radova u izdanju Kraljevske

akademije znanosti iz Beča.⁶² Osim Julijanovih radova, u knjižnici se nalazi djelo *Die Nothwendigkeit der Errichtung österr. – ungarischer Strafkolonieen*, koje je napisao Julijanov nećak Ivan Nepomuk Pejačević.⁶³ Pronađena je knjiga s aukcije ostavštine Elemira grofa Pejačevića⁶⁴, održane u svibnju 1927. u Berlinu.

Knjige u knjižnici Pejačević napisane su na pet svjetskih jezika. Najveća je skupina njemačkih knjiga (645 sv.), zatim knjige tiskane na francuskome (238 sv.), pa na mađarskom (169 sv.), a samo je sedam knjiga na talijanskome i osam na engleskom jeziku. Prema sačuvanom fondu knjižnice, teško je reći kakva je bila izvorna zastupljenost pojedinog jezika, no i ovakvo zatečeno stanje u skladu je s onodobnim društvenim i obiteljskim vrijednostima. Sačuvane knjige u Našicama prvotno su upućivale na zaključak da Pejačevići u svojoj knjižnici nisu imali knjiga na hrvatskom jeziku. No u *Katalogu* su pronađene i knjige hrvatskih autora, odnosno 132 knjige na hrvatskom jeziku. No unutar danas postojećeg fond u Našicama nisu

⁶² Pejacsevich, Julian Grafen. Preter Freiherr von Parchevich: Erzbischof von Martianopel (1612. - 1674.): Apostolischer Vicaru und Administrator der Moldau, bulgarischer Internuntius am kaiserlichen Hofe und kaiserlicher Gesandter bei dem Kosaken-Hetman Bogdan Chmielnicki. Wien: Archiv für österreichische Geschichte, 1880., str. 337-639.

⁶³ Ivan Nepomuk grof Pejačević (1848. – 1885.), sin Julijanova i Ladislavova brata Karla grofa Pejačevića (1825. – 1880.). Supruga Ivana Nepomuka bila je Roza Lonyay, s kojom je imao sina Alberta (MK ZMN).

⁶⁴ Elemir (Velimir) grof Pejačević (1883. – 1927.), mlađi sin Teodora grofa Pejačevića. Bio je diplomat zavidne karijere u službi Austro-Ugarske Monarhije, a službovao je u Bukureštu, Berlinu, Parizu i Londonu. Njegova je karijera završila raspadom Monarhije (MK ZMN).

pronađene knjige na hrvatskom jeziku. Razlog je vjerojatno to što su spomenute knjige nakon rata bile zanimljive i korisne određenim institucijama, dok je literatura na stranim jezicima većini njih bila neupotrebljiva zbog jezičnih prepreka.

Korice na knjigama su raznovrsne – od skromnih kartonskih korica do vrlo lijepo ukrašenih kožnih korica u boji, često u crvenoj, smeđoj ili zelenoj, sa zlatnim slovima, stiliziranim biljnim i geometrijskim ukrasima u duhu historicizma ili, ponegdje, u stilu secesije.

Velik broj knjiga na prednjoj korici u lijevome, gornjem kutu ima istovjetnu naljepnicu s brojem. Ne zna se tko je te naljepnice stavio i što označava broj na njima, no on se nalazi na većini knjiga kako u Našicama, tako i u Muzeju Slavonije Osijek. Na prednjoj korici određenog broja knjiga, u lijevome gornjem kutu, nalazi se naljepnica *Narodna knjižnica* s alfanumeričkim brojkama, a na knjige su stavljene nakon Drugoga svjetskog rata.

Na knjigama obitelji Pejačević pronađeno je nekoliko *ex librisa*, tj. nekoliko vrsta različitih pečata koje govore o vlasništvu knjige. Već spomenuti crveni ovalni pečat *EX LIBRIS BIBLIOTECAE NASICIENSIS*, s brojem i signaturom u sredini, označava pripadnost knjiga našičkoj knjižnici obitelji Pejačević.

Svoj pečat imao je i obiteljski kroničar i bibliofil Julijan grof Pejačević. (sl. 3.) Pečat je okrugao, tamnoplav, s monogramom od početnih slova njegova imena i prezimena – *J P*, iznad kojih je kruna. Vjerojatno je izrađen oko polovice 19. st., kada Julijan započinje svoja istraživanja. Kako nije imao izravnog nasljednika, nakon njegove smrti knjige iz njegove knjižnice pripale su obiteljskoj knjižnici u našičkom dvorcu, te je pri popisu knji-

Slika 3. Pečat Julijana grofa Pejačevića.

ga 1935. g. pokraj njegova pečata stavljen i pečat obiteljske knjižnice.

Na knjigama knjižnice Pejačević pronađeno je nekoliko pečata koji ne pripadaju članovima obitelji.⁶⁵ Tko su te osobe i jesu li rodbinski povezane s obitelji Pejačević te zašto se njihov pečat nalazi na njihovim knjigama, trenutačno ne znamo. Pretpostavljamo da su te osobe svoje knjige darovale obitelji Pejačević ili su im ih posudile, pa su tu i ostale.

Pečat sa zvijezdom petokrakom u sredini i natpisom *NARODNA KNJIŽNICA* uokolo te pečat *CENTAR ZA INFORMIRANJE "GLAS" NAŠICE* stavljeni su na knjige nakon odlaska Pejačevića iz Našica, a znače da je Knjižnica nakon Drugoga svjetskog rata pripala Narodnoj (Gradskoj) knjižnici, danas Hrvatskoj narodnoj knjižnici i čitaonici Našice.

Knjižnica Pejačević, izložena u izvornom prostoru, primjer je obiteljske knjižnice koja postaje muzeološki koncipirana zbirka unutar stalnog postava zavičajnog muzeja. Knjige u muzeju nisu samo mediji,

⁶⁵ To su, primjerice, *GEORGIEVIČ PÁL*; *SEMBERY LAJOS*; *LÖVY MIKSA*; *WILHELM LENZ*/*SUŠINE-GJURGJENOVAC*, *SLAVONIEN*.

tj. nositelji informacija (znanja) u smislu njihove sadržajne vrijednosti. One su i muzejski predmeti važni zbog specifičnosti svog materijala, izgleda i funkcije, odnosno povijesti nastanka i upotrebe. Kao dio cjelokupne baštine obitelji Pejačević, knjižnica je izvor za proučavanje povijesti obitelji, njihovih interesa, odnosa unutar obitelji, ali i širega društveno-povijesnog konteksta kojemu zbirka/knjižnica pripada. Naizgled marginalni detalji svake knjige, kao što su oznake vlasništva u obliku *ex librisa*, pečata ili natpisa; različite rukopisne bilješke na marginama teksta, oblik uveza i dr. postaju tzv. „tragovi čitatelja“ i otkrivaju podatke o korisnicima knjige (njihov svjetonazor, profesionalne vještine, navike i potrebe). Njihova je vrijednost to što su dragocjen doprinos cjelovitoj prezentaciji zavičajnog identiteta, kao i misli, ideja, svjetonazora te čitalačkog ukusa njezinih vlasnika, nekadašnjih žitelja Našica.

ZAKLJUČAK

Cjelokupna baština obitelji Pejačević zanimljiva je brojnim istraživačima pri proučavanju i razumijevanju gospodarske, političke i kulturne scene Slavonije i Hrvatske od 18. do sredine 20. st. Sačuvana knjižna baština važan je segment u istraživanju i prezentiranju povijesti te plemićke obitelji, njezinih kulturnih interesa, društvenih i obiteljskih odnosa te financijskih mogućnosti. Ona je i izvor za proučavanje povijesti knjige i knjižnica u vremenskom razdoblju kojemu pripada. Sadašnji smještaj Knjižnice u izvornom ambijentu i opremi jedinstven je na prostoru Slavonije, te čini dio mozaika zvanoga *baština obitelji Pejačević*. Pojediniosti o obiteljskoj knjižnici i njezinoj sudbini nakon odlaska Pejačevića vjerojatno nećemo nikada saznati, kao što ni ona više

nikada neće biti cjelovita. No Zavičajni muzej Našice daljnjim istraživanjima nastoji produbiti spoznaje o povijesti nastanka, odnosno upotrebi knjižnice te njezinoj sudbini nakon Drugoga svjetskog rata.

THE PEJAČEVIĆ FAMILY LIBRARY IN NAŠICE AND ITS MUSEALISATION

In the post-Ottoman period, rich and distinguished noble families such as Eltz, Odescalchi, Hillebrand von Prandau, Normann, Pejačević and others moved into Slavonia. From the 18th to the mid-20th century they had a strong effect on the economy and the political events of that part of Croatia. It was their social and family links that enabled Slavonia to be integrated into the European cultural space, as shown today by the considerable architectural value of their palaces, granges and gardens. Relatively familiar to the public is their legacy of artworks, but it is less well known that they had fine private libraries on their estates. Studying and understanding the history of these families, and of the whole cultural history of the regions mentioned, would be incomplete without research into their book legacies.

One of the best known of all the Slavonian noble families, the Pejačevićs left an indelible trace in all areas of economic, political and cultural life in Slavonia as a whole and in Našice. In their long residence in Našice, they left the town the inheritance of a rich immovable and also moveable heritage, today stored in various cultural institutions. The book material that has been preserved, and is presented in the original setting of Našice palace, is an essential part of the cultural heritage of the family. This paper presents the history and fate of the library of the counts of the Pejačević family of Našice, particularly after they left Croatia, up to the time this material was stored in the Našice Local History Museum. The paper also presents the extent to which it has been researched to date and the possibility for its presentation or musealisation, in which the family library will be a museologically conceived collection within the permanent display of the museum, thus constituting an invaluable contribution to the integrated presentation of the local identity, as well as the thinking, ideas, worldviews and taste in reading of its owners, the former inhabitants of Našice.